

Universitat de Barcelona

Departament d'Antropologia Cultural i
d'Història d'Amèrica i Àfrica

Programa de doctorat: Antropologia de l'espai i del territori
Bienni: 2000-2001

Tesi doctoral

**ANÀLISI DE LES PRÀCTIQUES COMUNICATIVES
QUE S'ESTABLEIXEN EN UNA OFICINA SINDICAL
D'ATENCIÓ A TREBALLADORS ESTRANGERS**

Presentada per:
Carles Bertran i Bruguera

2007

Dirigida per: Dra. Amparo Tuson Valls
Tutor: Dr. Manuel Delgado Ruiz

Índex

Pàg.

Agraïments	xi
------------------	----

INTRODUCCIÓ

---

1. Marc de la recerca	1
2. Delimitació de l'objecte d'estudi.....	7
3. Organització del treball.....	13

PART I: EL MARC TEÒRIC I METODOLÒGIC

---

1. El marc teòric	23
1.1 La comunicació des d'una perspectiva antropològica	25
1.2 L'etnografia de la comunicació	28
1.3 Les dimensions del context: un enfocament interdisciplinar	36
1.4 La relació de servei com a procés cooperatiu.....	42
1.4.1 Definició i característiques	42
1.4.2 El model reparador i les competències dels servidors	47
1.4.3 La proposta analítica de Joseph.....	49
1.5 La relació de servei com a esdeveniment comunicatiu: els estudis de <i>parla a la feina</i>	53
1.6 El model d'anàlisi aplicat	60
1.6.1 L'anàlisi de l'escenari	63

1.6.1.1 La descripció etnogràfica	64
1.6.1.2 La dinàmica conversacional	65
1.6.1.2.1 La dimensió interlocutiva: quant i com parla cadascú	65
1.6.1.2.2 La dimensió temàtica: el desenvolupament de la interacció.....	73
1.6.1.2.3 La dimensió enunciativa: qui és qui en la interacció	74
1.6.1.2.3.1 Les marques de l'enunciació: les modalitats enunciatives i els modes d'estructuració del discurs	75
1.6.1.2.3.1.1 Modalitats enunciatives	75
1.6.1.2.3.1.2 L'organització del discurs.....	78
1.6.1.2.3.1.3 Les estratègies de cortesia	80
1.6.2 L'anàlisi dels bastidors	87
1.6.2.1 La dimensió personal	88
1.6.2.2 La dimensió institucional	88
1.6.2.3 La dimensió extrasituacional	89
1.6.3 Esquema del marc teòric i del model analític	90
2. Les dades i la metodologia.....	93
2.1 Tipus de dades	93
2.2 El tractament de les dades	101
2.2.1 Algunes consideracions sobre el paper de l'observador	105
2.2.2 L'entrevista com a construcció interaccional	111
2.2.3 La recerca com a <i>recerca-acció</i>	114
3. Glossari	117

PART 2: L'ANÀLISI DE LES PRÀCTIQUES COMUNICATIVES AL CITE

---

1. L'assessorament a persones estrangeres en les oficines del CITE: anàlisi de l'escenari	129
1.1. Descripció etnogràfica de l'assessorament: el model SPEAKING.....	129
1.1.1 Situació	129
1.1.2 Participants.....	140
1.1.3 Fins	144
1.1.4 Seqüència d'actes	145
1.1.5 Clau.....	156
1.1.6 Instruments	157
1.1.7 Normes.....	159
1.1.8 Gènere	162
1.2 L'anàlisi de la dinàmica conversacional.....	163
1.2.1 La dimensió interlocutiva: quant i com parla cadascú?	163
1.2.1.1 El capital verbal: qui parla més?	163
1.2.1.2 Els modes de presa de paraula	165
1.2.1.3 Els rols comunicatius	176
1.2.2 La dimensió temàtica: el desenvolupament de la interacció	180
1.2.2.1 La fase prèvia	181
1.2.2.2 L'obertura de l'assessorament.....	182
1.2.2.3 La demanda de l'usuari.....	184
1.2.2.4 La fase diagnòstica	189
1.2.2.5 La fase contractual o resolutiva	195
1.2.2.6 La fase estadística	202
1.2.2.7 La fase proselitista	208
1.2.2.8 La cloenda ritual.....	211

1.2.3 La dimensió enunciativa: qui és qui a la interacció?	214
1.2.3.1 Les marques de l'enunciació: les modalitats enunciatives i els modes d'estructuració del discurs.....	215
1.2.3.1.1 Modalitats enunciatives	215
1.2.3.1.1.1 El paper dels servidors: la fluctuació com a recurs	215
1.2.3.1.1.2. El paper dels usuaris: l'adequació al rol	233
1.2.3.1.2 L'organització del discurs	251
1.2.3.1.3 Les estratègies de cortesia.....	268
2. Una aproximació a la regió posterior de l'organització: l'anàlisi dels bastidors	305
2.1. Una opinió subjectiva: la veu dels protagonistes	307
2.1.1 La percepció dels mateixos servidors sobre la seva feina i l'organització.....	308
2.1.2 I els responsables del CITE, què en pensen? La visió de l'organització.....	332
2.1.3 La veu de l'immigrant: usuari però no ciutadà	345
2.2 La política d'estrangeria de CCOO de Catalunya: de l'assistència social a la sindicalització.....	359
2.2.1 Evolució de les línies d'actuació en matèria d'estrangeria de CCOO de Catalunya i l'adequació de l'estructura sindical	359
2.2.2 El Centre d'Informació de Treballadors Estrangers (CITE-CONC)	370
2.3 Les polítiques d'estrangeria i la construcció de la figura de l'immigrant extracomunitari a l'Estat espanyol	374
2.3.1 La configuració del marc legislatiu d'estrangeria a l'Estat espanyol	374
2.3.2 Els procediments d'entrada i de regularització de les persones estrangeres	391

2.3.2.1 Les vies d'accés regular a l'Estat espanyol	392
2.3.2.2 Tipus de permisos i els procediments de renovació	398
2.3.2.3 Valoració dels instruments legals d'entrada i de regularització	401
2.3.3 La creació de la figura de l'immigrant extracomunitari com a subjecte sota sospita	404

3. Una anàlisi completa dels aspectes discursius d'un assessorament a l'oficina del CITE a Barcelona

El cas de l'Esther 413

3.1. Descripció etnogràfica de l'assessorament	414
3.1.1 Situació	414
3.1.2 Participants.....	416
3.1.3 Fins	416
3.1.4 Seqüència d'actes	417
3.1.5 Clau	418
3.1.6 Instruments	419
3.1.7 Normes.....	419
3.1.8 Gènere	420
3.2 L'anàlisi de la dinàmica conversacional.....	421
3.2.1 La dimensió interlocutiva: quant i com parla cadascú? ...	421
3.2.1.1 El capital verbal: qui parla més?	421
3.2.1.2 Els modes de presa de paraula	422
3.2.1.3 Els rols comunicatius	426
3.2.2 La dimensió temàtica: el desenvolupament de la interacció.....	428
3.2.2.1 La fase prèvia	428
3.2.2.2 L'obertura de l'assessorament.....	429
3.2.2.3 La demanda de la usuària	430
3.2.2.4 La fase diagnòstica	433
3.2.2.5 La fase contractual o resolutiva	443
3.2.2.6 La cloenda ritual.....	452

3.2.3 La dimensió enunciativa: qui és qui a la interacció?	454
3.2.3.1 Les marques de l'enunciació: les modalitats enunciatives i els modes d'estructuració del discurs.....	454
3.2.3.1.1 Modalitats enunciatives	455
3.2.3.1.1.1 El paper de la servidora: la fluctuació com a recurs	455
3.2.3.1.1.2. El paper de la usuària: l'adequació al rol	463
3.2.3.1.2 L'organització del discurs	469
3.2.3.1.3 Les estratègies de cortesia.....	478

CONCLUSIONS

---

1. Resultats de l'anàlisi.....	497
1.1 L'anàlisi de l'escenari.....	499
1.1.1 L'anàlisi del marc situacional	499
1.1.2 L'anàlisi de la dinàmica conversacional.....	507
1.2 L'anàlisi del marc extrasituacional: els bastidors de l'actuació....	517
2. Reflexions sobre l'enfocament emprat.....	532
3. Noves línies de recerca.....	537
REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES	541

ANNEXOS

---

1. Transcripcions dels assessoraments	553
Assessorament 1: Esther.....	555
Assessorament 2: Hussein	563
Assessorament 3: Ismail.....	575
Assessorament 4: Samar	591
2. Transcripcions de les entrevistes	601
1. Entrevista a l'Abu Tàrek, president del CITE	603
2. Entrevistes a la María Estela, assessora legal del CITE	617
3. Entrevista a l'Esther, servidora del CITE a Barcelona	637
4. Entrevista al Hussein, servidor del CITE a Barcelona	661
5. Entrevistes a l'Ismail, servidor del CITE a Pineda	693
6. Entrevista a la Samar, servidora del CITE a Molins de Rei	729
7. Entrevista al Miguel, usuari del CITE a Molins de Rei	745
3. Fitxa de recollida de les dades estadístiques.....	761

Agraïments

Una feina com la d'escriure una tesi sempre és la culminació d'un munt de petites decisions que al llarg de la vida hem anat prenent, moltes vegades de manera inconscient. Tanmateix, en moltes d'aquestes decisions hi han tingut un paper molt important algunes persones que ens han obert determinades portes o ens han fet adonar que determinades decisions no eren les més adequades. En aquest sentit, aquest hauria de ser un agraïment genèric a totes elles. Però també és cert que algunes d'aquestes persones hi han tingut un paper més determinant i és a aquestes a les que em voldria referir en aquest moment en què sembla necessari tancar aquesta recerca que ha ocupat de manera important els darrers anys de la meua vida.

En primer lloc, voldria fer extensiu el meu agraïment a totes les persones que configuren l'equip del CITE de CCOO de Catalunya. I molt especialment, encara que sigui amb noms ficticis, a l'Esther, la Samar, el Hussein, l'Ismail, l'Abu Tarek i la María Estela. Per la seva plena col·laboració al llarg dels anys que es va desenvolupar el treball de camp i per la seva paciència a l'hora de suportar la meua presència i les meves, molt sovint, inoportunes i indiscretas, preguntes. Però també al Pedro, la Sara, l'Hugo, el Miguel i la Grace, usuaris de les oficines del CITE, a qui mai no agrairé prou el fet que m'hagin deixat interrompre en les seves vides en moments prou difícils com els que es trobaven.

Però també al Manuel Delgado, que em va introduir en el món fascinant de l'antropologia, tot i advertint-me de les greus conseqüències personals que té qüestionar-se tot allò que considerem com a "normal". A la Luci Nussbaum, per les seves orientacions durant el desenvolupament de la recerca i pels seus comentaris i suggeriments sobre la redacció provisional d'aquesta tesi. I molt especialment a l'Amparo Tuson, pel seu suport incansable i per la

seva presència constant, per la seva erudició i pels seus *gin-tònics*, pels seus consells acadèmics i per les converses mundanes... en definitiva, per la seva amistat.

També voldria palesar el meu agraïment més sincer a la Montserrat Eek, per creure en mi més que no pas jo mateix, per ser sempre al meu costat en els moments de defallença i de desorientació, per fer-me seguir endavant. Sense ella, estic segur, res no seria com és ara i jo no hauria arribat fins a aquest punt.

I, per últim, és evident que una tasca com l'elaboració d'un tesi representa un esforç considerable que comporta una reducció important del temps que un pot dedicar a les amistats, i molt especialment a la família. En aquest sentit, voldria fer extensives les meves disculpes a tots ells i molt especialment al meu fill Romà per no retreure'm el temps que no li he pogut dedicar en alguns moments per estat capficat en la recerca que avui presentem.